

Csobán Endre Attila

„FÁRSÁNGOSOK” ÉRKÖBÖLKÚTON ÉS ÉRSEMELYÉN BEN

Érköbölkút a két világháború közötti periódusban önálló közigazgatási egység volt, saját tanácsházzal, postahivatallal. Határában helyet foglalt egy közepes terjedelmű középnemesi (Bónis-) birtok, több kismemesi és nagygazdai domínium. A falu homogén magyar nemzetiségű és református vallású volt (ma is az). A harmincas-negyvenes években erőteljes polgárosodási tendenciát mutatott.

A farsangi szokások közül itt egyedül a disznótorhoz kötődő férf–női (ellentétes nemű) travesztiajáték élt ebben a periódusban. Ez a szokás is kizárólag a rokonságon, szomszédságon, baráti körön belüli szűk körökre korlátozódott. A játékban zömmel férfiak (legények) vettek részt, a női nem (leányok) csak nagy ritkán, kevés számban. A jelmezeket elhasznált, kidobott, rongyos ruhadarabokból, lábbelikből állították össze, korommal sminkelték az arcokat, kezeket. Álarcot nemigen használtak. A játék este zajlott, szereplőit *fársángosoknak* nevezte a közönség.

A játék „forgatókönyve” a következő: megjelenés az utcára néző ablakok alatt; erős kopogtatás az utcai ablakokon; ráijesztés a kilépőre; bevonulás a házba széles mozdulatokkal, hangos, harsány köszönések, ölelgetések, csókolgatások, kézfogások, cirógatások (komikus, karneváli hangulat); ajándékkikérő rigmusok skandalása; az ajándékok megkapása, borozás; elmenetel, esetleg átöltözés után visszajövetel, közös vacsora a disznótort ülő családdal. A „*fársángosok*” jutalma a disznótoros vacsora tartozékaiból került ki (hurka, kolbász, kalács, bor, pálinka stb.). Az ajándékot úgymond „munkabéreként” követelték a fársángosok.

Speciális énekei nem voltak a farsangolásnak.

Az erős polgári hatások nyomán ezt a formáját a farsangi travesztiajátéknak már úgyszólván a szomszédolás egy fajtájának is nevezhetnénk, hiszen a „*fársángosok*” rendszerint nem is meglepetésszerűen érkeznek, hanem előreküldik vagy kiszivároztatják érkezésük hírét, maguk pedig a rokonságból, szomszédságból, baráti körből kerülnek ki. A játék – rövid szünet után – gyakran közös vacsorában, asztalozásban, beszélgetésben folytatódik. Ének nem társult a játékhoz. Olyan példáról nem tud az adatközlő, hogy egy téli estén több disznótoros házat is meglátogatott volna ugyanaz a „*fársángoscsoport*”; a polgári észjárás szerint gondolkodó közösség a széles körű farsangolást koldulásként ítélte volna el. Mára már a szokásnak ez a fajtája is teljesen kihalt.

A múlt századi viszonyokról nagyon keveset tud az adatközlő. Halvány emlékek (szülői elbeszélések) alapján feltételezi, hogy a XIX. sz. végén még lehetett farsangi felvonulás Hegyközszentmiklóson, valószínűleg Érköbökúton is. A menetben fontos szerepet töltöttek be az ostorosok (zajkeltéssel járt a menet); a fő jelmeztípust szintén a férfi–női travesztiák képezték. A menetben lovasjelmezek, valódi lovasok, esetleg lőjelmezek is lehettek.

Érsemlyént a két háború közötti periódusban Köbökútnál is polgárosodottabb fejlődési stádiumban találjuk. Önálló közigazgatási egység, sok jól jövedelmező középnemesi, nagygazdai birtokkal, vallási megoszlása kb. 2:1 arányban református/katolikus. A XIX. sz. elején állítólag a helység lakosságának egynegyede nemesi származású volt.

A farsangi szokások közül itt is csak a disznótor eseményéhez kötődő, felcserélt nemű (férfi–női) travesztiajáték élt ebben a periódusban, esküvőparódia jelleggel. A játék szereplőit a közösség *maskaráknak* nevezte; a játék szintén este, sötétedés után zajlott. Maga a játék itt nem más, mint az esküvő beépítő, ill. eltávolító rítus szakaszának parodisztikus változata, szexuális konnotációkkal is telítve. A jelmezek kellékei közül újként tűnnek fel a nagy, lepelszerű elemek a menyasszony öltözetében (lepedő, rostálóponyva); a liszt és pirospaprika a menyasszony sminkjében. A vőfélynék szalagos botja volt. A szereplők között a két nem kb. egyenlő arányban képviseltette magát. A játék szereplői: menyasszony és koszorúslány, ill. vőlegény és vőfély. Külön ajándékkérési rigmus nincs. Itt is megtaláljuk az ablakkocogtatást, de a gazdára való ráijesztést nem; csak a gazda egyszerű rászédéséről van szó. Érdekes, hogy a polgárosodottabb körülmények ellenére ez a játék nem volt olyan szűk körre korlátozott, mint az érköbökúti (itt távolabbi ismerősöket is szívesen láttak). Mára ez a szokás is kihalt. Farsangos menetről, nyilvános, közös farsangünneplésről semmilyen emléke sincs az adatközlőnek.

Adattár

– [...]

– *Hát, olyan kimondott fársángos menet nem vót mán én gyermekkoromba' se, azt csak szegíny anyámtul hallottam, hogy az ezernyócszázás évek vigin még Szemiklóson* így csapatjával is járták az uccát, oszt kongattak, csergettek, kolompot, vasfazokat, rossz fedőt, ki*

* Hegyközszentmiklós

mit tanált, kapta-fogta, vitte magával, zajongott vele, majd megsiketült bele a falu...

– És ennek mára már semmi nyoma sem maradt?

– Hát, most mondom, hogy olyan valóságos fársángi menet nem vót már én gyermekkoromba' se, se itt, se Szemiklóson, 'sz még mint gyermekfélük, jártunk oda nem is eccer-kéccer. Hanem így a családon, komaságon, atyafiságon belől még megtörtint, hogy disznótor alkalmával felöltöztek fársángosnak, főleg a leginyemberek...

– S ez hogy volt?

– Hát, összeszedtek mindenféle ringy-rongyot a ház körül, oszt kiötözött nimék úgy, hogy még tán a saját idesannya se ismert vón' rá, ha íccaka tanálta vón' az uccasarkon...

– De hát mégis, miből állt ez az öltözet, s minek öltöztek?

– Hát, kifordították a gubának a szőrös felit, meg rossz, koszos surckötőből kötöttek fejkendőt, rossz, ellökő ruhákat, egy nagy rossz, sáros csizmát húztak, a kipeket bekenik jó vastagon korommal...

– És csak ennyi volt a pláne az egészben, vagy öltöztek valaminek?

– Ja', hogy miknek ötöztek? Hát, a fírfiak átaljába asszonnak, lyánnak, a lyánok meg legínnak, fírFINEK. De lyányok nem is igen csináltak ilyet, csak nagy ritkán.

– Álarcot, maszkot nem készítettek?

– Nem nagyon. Azt nemigen. Eccer mintha emlékeznék rá, hogy valami disznótókból vagy sütőtókból csinált álarca vót egy fársángosnak, aki jött hozzánk, de mind húzta a fejít jobbra-balra, nem tudott túlle járni... Na, csak elég a hozzá, hogy én időmbe' mán fársángosnak nem illett csak úgy akárhova menni. Fársángosnak rokon ment a rokon disznótorjába, vagy koma a komáéba, esetleg annak a fija, lyánya, aki a disznótorba fogadott hentes vót. Este, sötétedis után jártak, ugyi, fársángolni, mer' akkorába van mán a disznó feldőgozva, de meg oszt mán abba' jaz időbe' ki se ment vóna napvilágon olyan ötözíkbe' az uccára senki se... Osztán a bemenisnél figuráztak, bolondoskodtak; leg-elébb jó erőssen megdübögtették az uccai szobának az ablakát, ahun sötít vót, hogy mennyik ki valaki a házbúl, oszt ijesszik meg... De hát valójába' a mán legtöbb esetbe' úgy vót, hogy tutták, hogy jönnek... Osztán bementek, akkor meg kaptak el odabe' mindenkit, a kezit szorongatták, jól összevissza csókolgatták, hogy aggyistem jóestét, kedves vigné asszony, kedves ángyomasszony, aggyisten, Pali bátyám, míg jó mocskos-kormos nem lett az egisz család. Akkor mán, mint hivatlan

vendégeket, kezdték vóna őket tuckolni kifele, de hát nem mentek addig, míg valamivel meg nem kínálták őket. Nekiálltak, oszt mondták, hogy:

*Én is fogtam fülit-farkát,
aggyanak egy vágás hurkát!*

– És mivel „jutalmazták” a farsangolókat?
– *Hurkával, kolbásszal, kalácsal, borral, ami a disznótoros vacsorára vót.*

– Meghívták őket vacsorára?

– Dehogy hítták, még a kellett vón', hogy olyan mocskoson asztalho' ültessék őket. Hanem azír megtörtint, hogy gyorsan hazamentek, átötöztek, oszt visszajöttek, ha szomszíd vagy közeli rokon vagy a hentes családja vót.

– Énekelni énekeltek-e a „fársángosok”?

– *Hát, ha bekángyiztak a jó bortúl, amit kaptak, oszt ott ragadtak, igen...*

– De nem úgy, hanem a farsangolásnak voltak-e valamilyen sajátos, velejárá énekei?

– Nem emlíkszek, hogy lett vón' ilyesmi.

– És olyanról nem tud Gizella néni, hogy ilyen „fársángosok” mondjuk téli estéken disznótoros háztól disznótoros házig jártak volna?

– *Nem, hát hijába ment vóna, úgyse engedték vóna be. A kódusnak, ha jött kiregetni, mindig adtak valamit, sose ment el üres kézzel, de becsületes magyar ember nem csinált ilyet. Mer' ugyi, valóságos kóduláskint festett vóna, ha nem rokonho', ösmerőshö' megy, hanem egy ezeridegenhe'.*

– És arról a régi farsangról, amit már csak hallomásból ismer, tudna-e még valamit mesélni Gizella néni?

– *Nem sokat tudok én arról, naggyábúl annyit, amennyit az elébb mán mondtam.*

– De hát mégis, esetleg valami mondókát vagy éneket nem emlegettek a szülők ezzel kapcsolatban?

– *Hát... nem. Nem. Mán úgy értem, hogy amit a fársángosok mondtak vóna. De nagy szavajárása vót szegény anyámnak, mikor kérdeztik, hogy e' vagy a' hun van, huvá ment, oszt ű ippen nem tudta, hogy: „Elment fársángosnak!” meg „Elment a lúba dübörögni!” Gondolom, lúnak is ötözhetek akkoriba, a fársángosok, vagy lúháton is jártak, tuggya a szöszmadzag. De lehet az is, hogy egy szikrándi köze sincs egyiknek a másíkáho'. De mán ebbül nem ilünk meg, fijam [...]*

Elmodta: Czapp Józsefné Végh Gizella (74)

Gyűjtés helye és ideje: Érköbölkút, 1991. dec. 21.

Lejegyezte: Csobán Endre Attila

- [...]

- *Fársangi felvonulás az nem vót mán én kislyánkoromba se, csak így disznóvágáskor, este ötöztek fel az emberek maskarának. A fiú lyánnak ötözött, a lány meg fiúnak; a „lyány” arcát, ruháját beszórták jól liszttel, csak úgy csepegett a liszttől, meg pirosaprikával kipirosították, egy rossz kötő vót neki a menyasszonyi fátyol, egy szakadt lepedő vagy hara* a menyasszonyi ruha. A vőfi vett egy rossz, kifordított gubát vagy hosszúbundát, rossz kalapot, az arcát bekentik pernyével, korommal, egy szallagos botot a kezibe, oszt mehetett. Vagy ha lányos ház vót, akkor a fiú vót a vőlegény, a lány a koszorúslyány. Oszt estendet bekocogtattak jó erősen az ablakon; míg a gazda kiment, hogy megnizze, mija, addig ezek bementek. Oszt ha legínyes ház vót, elkezdtik mondani, hogy: „Itt a szíp menyasszony, elveszi-i a vőlegény?” Vagy ha lányos ház vót: „Itt van a vőlegény, de hun a menyasszony?” Oszt addig nem nyugodtak, míg a háznál való legínyt, lyánt úgy össze nem ölelgettik, csókolgatták, hogy merő egy liszt vagy korom legyik. Ha hamarább attak nekik hurkát-kolbászt, bort, kalácsot, ezt-azt, akko' nem tapogatóztak annyit [...]*

Elmondta: Csobán Teréz (62)

Gyűjtés helye és ideje: Érsemlyén, 1992. VII. 25.

Lejegyezte: Csobán Endre Attila

---

* rostálóponyva